Két magyar történelem

Beszélgetés László Gyula régészprofesszorral

Raffai Istvánnal, az *Új Horizont* főszerkesztőjével kávézgatás közben azon morfondírozgatunk, hogy szaporodóban lapjainkban az érdektelen írás címek, s igen dicsérem a *Háromszék*ben legfrissebben olvasottat: Vár állott, most Kőhalom. Elárulja, a helységnév, Kőhalom számára is egyre izgalmasabb, ilyen rejtélyekkel van tele Magyarország, én pedig mióta tudományos körökben mármár villámokat szór a helység szülöttjének, László Gyulának kettős honfoglalásról szóló hipotézise, elárulom, nagyon szeretnék utána járni, csak amolyan gyalogbölcsészként, miként van az, hogy a történelmi jövés-menés szeretett székely szülőföldünkön mindig oly sűrű volt és mégis egyre kevesebben vagyunk. Kérdezzük meg, javasolta kollégám, a drága öreg itt tölti nyarát a szomszédban, és máris kantározzuk újkori szerszámainkat.

Rendes és heves balatonrendesi nyár, a kertben ribizli érik, a kőasztalon aranylik az olaszrizling, s a mindeddig csak jó híréről ismert legendás kolozsvári professzor tárt karokkal, földiként fogad…

– Gyula bátyám, ön szakértője őstörténetünknek. Könyvei jelentek meg a honfoglalásról, új felfogásban. Sokan, mégsem elegen és korántsem eléggé ismerik, különösen Erdélyben: például hogy került oda a székelység?

– Rögtön megkérdem, hogy melyik honfoglalás idejéről van szó: Árpád népéről vagy az első honfoglalás, a 670 körüli időkről? Nekem tudniillik meggyőződésem, hogy a székelység az első honfoglalással került a Kárpát-medencébe. A kérdés engem is nagyon izgat, érthető, hát én is székely volnék. Annál inkább, mert legutóbb Benkő Loránd akadémikus, a nyelvész felújította azokat a megfigyeléseket, miszerint a három nagy székely nyelvjárás pontos párhuzamai megvannak a magyar nyelvterület más részein is, méghozzá főként a határvidékeken, tehát Pozsony környékén, a nyugati határvidéken, Baranya környékén, az Őrségben, részben a matyóknál. És ebből ő azt a következtetést vonta le, hogy a székelyeket királyaink onnan telepítették ide, Erdélybe, és adták nekik a pompás szervezetet, a tízes szervezetet, ami egyébként Eurázsia lovasnépeinek az alapszervezete. Ezzel vitatkozom én. Nem azzal, amit Benkő Loránd mint a nyelvész mond, azt elfogadom, mert ahhoz nem értek. De mihelyt ő ebből

történelmet csinál, tudniillik, hogy onnan telepítették volna a székelyeket, ez már történelem. Ez már a mi dolgunk, régészeké, történészeké, és én erősen kételkedem ebben. Miért? Mert ha onnan telepítették volna a székelyeket egybe, az első királyaink alatt történhetett volna. S első királyainktól már elég gazdag okleveles anyag áll rendelkezésünkre. Sehol egyetlen szó vagy árnyalat említése annak, hogy máshonnan telepítettek volna minket ide, nincs. Egyetlen szó a néphagyományban sincsen. Ez az egyik okom. A másik: megvannak a székely nyelvjárások, s azóta az a nép nem települt el onnan, ott él ma is. Nem vonom kétségbe a nyelvi eredményeket, de én azt állítom, a székelységet mint határőrző népet Bihar környékéről telepítették oda, őrsökként, védő őrsökként a nyugati, északi és déli végekre. Tehát nem e részekről telepítették ide, mert hiszen ott nyelvjárásukat mai napig is megtartotta, ami annyit jelent, nem eljöttek onnan, hanem ott maradtak, a mai napig is ott élnek. Na, ez az alapvető eltérés a nyelvész, a régész, történész között.

– A régész szerint mikorra tehető első jelentkezésünk?

– Továbbmenőleg úgy gondolom, hogy a magyarság két nagy hullámban telepedett a Kárpát-medencébe. Az első, a nagyobb méretű, az 670–680 táján érkezett. Mivel bizonyítom ezt? Állandóan gyarapodnak a bizonyítékok e mellett a feltevés mellett. Úgy látom, hogy az nemcsak feltevés, hanem a valóság kitapogatása. Röviden mik ezek? Az elsőnek azt említeném, ami legutoljára bukkant föl. Király Péter szlavista professzor a pesti egyetemen a Karoling-kori (ami Árpád előtt körülbelül ötven-száz évvel véget ért) oklevelekben 60 onogur nevet talált. Minket az egész világ a mai napig is onogurnak nevez, mert az ungár, hongren, hungaryan, hungarus stb. az mind az onogurból származik, csak magunk hívjuk önmagunkat magyarnak, illetőleg az utóbbi időben néhány szomszéd nép vagy a törökök. A Karoling-kori nevek a 800 előtti időkből valók, tehát Árpád honfoglalása előtt majdnem száz évvel. Sőt, ebből az időből van egy „STRATA UNGARORUM", azaz magyar út. Ez az egyik komoly érv. A másik, hogy ahol népesség él, ott temetkeznek is, nemcsak laknak. A temetők tehát árulkodnak arról, hogy miféle néppel lehet dolgunk. Persze az őskorban ezeket a népeket nem tudjuk megnevezni, mert a nyelvük nem maradt fenn, de a magyar honfoglalás kora, akár 670-et, akár 896-ot vesszük, már beletartozik megnevezhető népeknek a történelmébe. Na már most, a temetőinket ebből is, abból a korból is megtalálták. A fehérmagyar, onogur temetők általában 1000, 2000, sőt 4000 sírt tartalmaznak. Árpád magyarjaié 2–3 tucatnyit! Ezeket feltérképezték.

Párhuzamosan ezzel a munkával, Kniezsa István kiváló nyelvészünk megrajzolta Magyarország népességeinek, népeinek településtörténetét a 11. században. Ő ezt folyónevekből, falunevekből, oklevelekből, személynevekből gyűjtötte össze, nagyon szigorúan megrostálva. Van tehát egy nyelvészeti térképünk, és van egy régészeti térképünk. A kettőnek egyezni kellene.

– És egyezik?

– Éppen ez az, hogy nem egyezik. Mert ahol a nyelvészet szerint színmagyar területek voltak – nagyon sok helyről, de megyényi nagyságú helyekről –, nem

ismerjük a honfoglaló Árpád népének a temetőit. Tehát a helynevek magyarok, temetők viszont nincsenek. De ugyanerről a területről tömegesen ismerjük a késő avar, onogur, fehérmagyar népesség temetőit. Vessük fel a kérdést természetes ésszel: kik adták a helyneveket? Akik ott éltek. Kik éltek ott? Az onogurok. Nyilvánvaló tehát, hogy fel kell tennünk – nem valamilyen laza ötlet vagy felelőtlen elgondolás szerint –, hogy azokon a helyeken, ahol a helynevek magyarok, de az Árpád magyarjai nem telepedtek meg, ezzel szemben töméntelen onogur temető van, a helyneveket az onogurok adták. Minek következtében azoknak magyarul kellett beszélniük. Nem azért, mert így szeretném, vagy így akarnám, vagy ez volna a jó, nem erről van szó. Ez történelem. Ennek kellett lennie. Mégis én csak feltevésként fogalmazom meg a tételt. Mint régész ezt mondhatom.

Az előbb láttuk, hogy az onogurok temetőinek a lélekszáma 600, 800, 1000, 2000, 3000, 4000. Árpád magyarjai temetőinek lélekszáma 8, 12, 20, 30, esetleg 40 legújabban, de három részben 100 se. Kik olvasztották be egyik a másikat? A 8 olvasztotta be a négyezret? Lehetetlenség. Úgyhogy erre a nagyon jogos kérdésre ezzel tudok felelni: óriási tömegű volt az onogur népesség, és aránylag kis számúak voltak Árpád magyarjai.

Maradjunk egy kicsit még a nyelvnél. Bíborban született Konstantin császár, aki munkáját 950–953 tájban jegyezte le, szinte családias hangnemben írja, hogy minapjában itt járt Bulcsu és Tormás – követségben. Nyilvánvaló, adatait ettől a két magyartól kapta, bár rendelkezésére álltak hadvezérek, a postamesterek, a hittérítők, kereskedők stb. adatai a császári levéltárban. Óriási levéltár volt. Na már most, ez a Konstantinos megírja a magyar törzsek neveit, közismert a hét törzsé. Csakhogy a magyar krónikák erről semmit nem tudnak. Ami nagy ellentmondás. A magyar krónikák Árpád honfoglalása után 200–250 évvel kezdődtek, Konstantinoszé meg majdnem egykorú. Na most, kinek higgyünk? Meggyőződésem, hogy mind a kettőnek hinnünk kell. És itt vetődik fel Árpád magyarjainak a nyelve. Tudniillik a krónikákban és Konstantinosznál megmaradtak Árpád fiainak nevei, a magyar krónikák is tele vannak a magyar vezetőréteg neveivel, de ezek 90 százalékban törökök. Ha most ennek az alapján kellene megítélnünk Árpád magyarjait, akkor azt kellene mondanunk, hogy törökök voltak, mert ugye Bizánc türköknek nevez minket. Ezzel szemben a falusi lakók nevei majdnem mind magyarok.

Éppen nemrégiben került sor egy rovásírásos emlékre. Árpád magyarjainak egyik sírjából került elő, előzőleg meg egy késő avar onogur sírból rovásírásos emlék. A Békéscsaba mellett talált csont tűtartón ötvennél több írásjel van, tehát elég hosszú szöveg. A 10. századi tegeztartónak csontlemezén aránylag rövid. Tehát Árpád egyik magyarjának a sírjában talált rovásírás török lenne. Ugyanez a Vékony Gábor azt állítja, hogy a késő avar temetőből előkerült gazdag rovásírásos emlék nyelve magyar. Tehát itt megint az onogurok magyar nyelve és Árpád magyarjainak az esetleges török nyelve vetődik fel. Azért mondom, hogy esetleges, mert én egyetemi éveimben is mindig arra tanítottam

a hallgatókat, hogy vigyázat: a múlt nem azonos azzal, mint ami megmaradt belőle. Árpád magyarja nem kengyel, szablya meg övveret, hanem ember, aki a nap 24 órájából legalább 16–18 órát dolgozott, tapasztalatai voltak, fúrt-faragott, harcolt, állatot tenyésztett, földet művelt, szóval élt. Ehhez képest a leletek nagyon keveset mondanak nekünk. Tehát a múlt nem azonos azzal, ami megmaradt belőle.

– Ez abból fakadt, hogy emberközpontú a szemlélete?

– Igen, részben abból fakadt, de képzeld el azt, hogy egy kornak vagy egy népnek a jó, rossz tulajdonságai, tapasztalata, munkája egytől százig beszámozható lenne. Egytől százig. Ez lenne a teljesség. Mondjuk, mi ebből ismerjük a nyolcast, a huszonhetest, a negyvenkettest és a kilencvenest. És ebből a négyből akarjuk megrajzolni, hogy éltek ők. Hát természetes, hogy bizonytalansággal van tele mindez.

– A kettős honfoglalás, a sírfeltárás szempontjából, amiről szó volt, földrajzilag körülbelül mekkora területet zár be? Tehát az első honfoglalás feltárt sírjaira, emlékeire hogyan fekszenek rá a második honfoglalás leletanyagai?

– Éppen az, hogy nem mindenütt fekszenek rá.

– Földrajzilag?

– Földrajzilag sem. Nagyon nagy területek kimaradtak. Miért? Egyik kedves kollégám mosolyogva kérdezte, honnan tudhatták Árpád magyarjai vagy akár az onogurok, hogy nekik ezeket a területeket ki kell hagyni? Persze, nagyon mulatságos kérdés, de rögtön komollyá válik, ha azt mondom, hogy az egyik: az onogurok azokat a területeket szállták meg főként, amelyek jók a földművelésre, Árpád magyarjai pedig azokat, amelyek jók az állattenyésztésre.

Nemrégen kértek meg, hogy vegyek részt Hódmezővásárhely történetének a megírásában. Na most, ha rajzlap nagyságú térképre vetítjük rá a lelőhelyeket, akkor Hódmezővásárhelyen ugyanott éltek az onogurok, mint az Árpád magyarjai. Tehát nincs vita, nincs kimaradás. Igen ám, de hogyha nagyméretű térképre vetítjük rá az anyagot, akkor kiderül, hogy Árpád magyarjai a folyók melletti, áradásokkal mindig fölfrissített legelőterületeken éltek, az avarok, az onogur-fehéravarok elsősorban a földművelésre alkalmas mezőterületeket foglalták el. Tehát nyilvánvaló, hogy a kimaradás nem valamely akarat szerint esett, miszerint majd jönnek azok, aztán ide letelepednek, hanem azért, mert nekünk az a föld nem kell, nem jó föld – mondta az egyik –, nekünk viszont kell – mondta a másik –, mert nekünk éppen ez jó.

– Avarokról volt itt szó. Nem onogurokról beszélünk…?

– A bizánci forrásokból nyilvánvaló, hogy a korai avarok 568-ban zúdultak le a Kárpát-medencébe. De egy hiteles bizánci forrás megjegyzi, ezek nem igazi avarok voltak. Ezek var és hion nép voltak, és csak ijesztésül vették fel az avar nevet. Ennek a forrásnak az alapján a múlt századi magyar történészek vákuumnak nevezték ezt az első avar megjelenést. Emlékei léteznek, de aránylag sokkal kisebb számúak voltak, mint a 670-ben bezúdulók. Na most a kérdés: Jogos lenne, hogy ilyen nagy népmozgásról ne emlékeztek volna meg az egykori

történeti források? Szinte lehetetlen. Nagy népmozgás kellett legyen. Ám nagyon is megemlékeztek.

Például az orosz őskrónika, a *Poveszti vrémeni ljet* (Régi időknek krónikája) világosan megírja, hogy először a fehérugorok érkeztek, csaknem avarokkal egyidejűleg. Másodjára jöttek a feketeugorok, amikor Oleg uralkodott (Oleg Árpád kortársa volt). Tehát világosan megkülönböztet kétfajta ugort. A fehérek jöttek korábban, a feketék később. Ugyanezt írja más szavakkal az ugyancsak hitelesnek tekinthető bizánci forrás, hogy az onogur birodalom Dél-Oroszországban volt, nagyjából a mai Ukrajna területén. Nagyfejedelme fogta össze a népeit. Halálát érezve összehívta öt fiát, hogy nézzétek, itt van egy nyílvessző, eltöröm, eldobom, öt nyílvesszőt nem tudok eltörni! Tehát, ha meghalok, maradjatok együtt, akkor nem lesz semmi baj. Szegény meghalt, és az öt fiú rögtön ötfelé robbant szét. Egyik maradt a Meotisz környékén, másik felment a Káma vidékére, a harmadik megalapította a mai dunai Bulgáriát (Aszparuknak hívták). A negyedik népével együtt Pannóniába jött. Népével együtt! Egy onogur nép Pannóniába jött. Az ötödik pedig föltehetőleg a balkáni bizánci Pentapoliszba, ott is van nyoma bőven avaroknak… Tehát az orosz őskrónikák után a bizánci krónikák is szólnak a kettős honfoglalásról. Menjünk nyugatabbra.

Egy Widukind nevű szerzetes megírta a szászok történetét. Ebből kitűnik, hogy Nimród népe, ha jól emlékszem, de lehet, hogy a hunokról beszél, megszállta Pannóniát. Azután jött Nagy Károly, és 800-ban leverte őket. Tehát 800 előtt jöttek! Fölvetettem magam számára a kérdést: éppen a magyar krónikák ne tudnának róla? Lehetetlen. Hogyne tudnának róla! A magyar krónikák Árpád népének a honfoglalását úgy írják le, mint a magyarok második bejövetelét.

– *Ez a kettősség tehát érvényesnek tekinthető.*

– Ha megvizsgáljuk azt a magyar történeti emlékanyagot, ami föltehetőleg ősi örökség, mindenütt ezt a kettősséget tapasztaljuk. Például két eredetmondánk van: a turulmonda és a szarvasmonda. A szarvasmonda az erdőkbe, a turulmonda a sztyeppekre vezet. Vagy itt vannak a régi stílusú magyar népdalok. Azok egészen mások, de nem a finnugorokhoz, hanem a török népek körébe vezetnek. Vagy nyelvészeink megállapították, hogy az első oklevelekben megmaradt magyar nyelvtöredékek két erősen különböző nyelvjárást tüntetnek fel. Jóformán mindenben megtalálható a kettősség… De hadd mondjam el most legújabb feltevésemet, amit igazán szívből sajnálok, de én már nem tudok kifejteni, valószínűsíteni. Nincs időm, öreg vagyok

– *Akkor hangosan kell mondani, s majd a tanítványok besegítenek!*

– Az a feltevés formálódott bennem, hogy két magyar történelmünk van. Az egyik az itt talált, levert földműveseké, akikből később a nemesség kinőtt, és akik egészen 1848-ig igába fogták a jobbágyságot. Tehát a magyar nép igazából 1848-ban teremtődött meg, a jobbágyfelszabadítással az egyenrangúsodás révén, s azáltal, hogy az államalapítás óta eltelt félezer éves királyságbéli önálló államforma a 150 éves kényszerű török, majd osztrák hódoltság alatti, meglehetősen véres, de többnyire csak pillanatnyi győzelmeket csillantó küzdelmek

árán, vagy éppen elszánt reformküzdelmei révén erős nemzetté gyúródva-pofozódva – erről is keveset beszélünk –, csupán a tizenkilencedik század elejére sikerült állami közigazgatási rangra emelnie anyanyelvét, a magyart. Legjobbjaink ezt régen tudták, Jókai a naplójegyzeteiben például ír arról, hogy 15 millió elnyomott jobbágy élt – igaz, nem a mai Magyarország területén – 500 ezer nemes szolgálatában. Tehát a kisebbség uralkodott mint katonanép a földművesek fölött. Minthogyha ebben az adatban tükröződnék az, amit elmondtam a temetőinkről. Árpád magyarjainak kicsik a temetői, az avarkoriaké amellett óriásiak. Hogy mi lett a korai avarság sorsa, azt nem tudom, úgy látszik, hogy hosszú időn keresztül együtt éltek a beköltözött onogurokkal. Vannak tudniillik temetők, ahol mind a két nép emlékei megmaradtak.

A székelykérdésről az a meggyőződésem – tehát nem bizonyosság, csak hit –, hogy a székelyek az első honfoglalás népeinek egyik törzse.

Erre az a bizonyság, hogy talán a többi törzs is az első honfoglalóké volt. Mire alapítom ezt? Csallány Dezső, akivel sokat vitatkoztam, egyik dolgozatával nagyon meggondolkoztatott. A magyar törzsnevek, amelyek megmaradtak a magyar falunevekben, hiszen van Megyer falu, Gyarmat, Kér, Keszi, Jenő és a többi. Nos, föltette a kérdést: Vajon kik adták ezeket a neveket? Csallány Dezső mint régész megnézte, hogy ezeknek a falvaknak a körzetében milyen temetők vannak. 60 ilyen törzsnév közelében talált onogur temetőt (én mondom, hogy onogur, ő még késő avarnak mondta), de egyetlenegy Árpád magyarjaitemetőt sem. Eszerint törzseink az avar korban éltek volna.

Azt kell megint mondanunk, hogy a magyar történelmet újra kell majd írni, egyrészt a kettős történelem, másrészt a kettős honfoglalás jegyében. Hát itt tartok én most, csak hát, sajnos, nem lesz időm kidolgozni ezt a második tételt, mert vén vagyok már.

– Foglalkoztam ezzel, meg olvastam is, ami olvasható volt, Gyula bátyámtól is. De ilyen tisztán nem értettem ezt a gondolatot, ezt a kettőshonfoglalás-elméletet, ahogy most elmondta. Viszont akkor fölmerül az is, hogy ha ez az onogurság itt volt, tulajdonképpen már az avarság is egy török nép.

– Nem tudjuk. Nincs nyelvemlék, mert ami van, hogy kagán meg tudun stb., azok méltóságnevek, amelyek a nép nyelvéről nem sokat mondanak. A történelem figyelmeztet arra, hogy az olyan nép, mint az avar, nem tűnhet csak úgy el, hát itt vagyunk mi.

– Erről van szó. Zavarunkban nem lehetne egy kis avartudatunk is? A nagy magyartudatunk mellett?

– Hát nem, mert a magyarság maradt meg…

– A palócságnak valami köze van az avarsághoz?

– Szentmihályi Imre néprajzos, múzeumigazgató volt Zalaegerszegen. Egy dolgozata szerint van egy népi hagyomány, amelyik szerint a palócok Árpád előtt itt voltak.

– Ilyen formában lehet akkor?

– Lehet.

– *Bátyám, a székelységgel kapcsolatban még mit lehet tudni?*

– Nyelvészetbe nem megyek bele, mert nem kenyerem.

– *S Kalotaszeg népéről mondhat valamit?*

– Nem, mert semmi olyan régészeti lelet nem került elő, ami tájékoztatna minket. És én tényleg az életemet nagyrészt a régészettel töltöttem, amihez konyítok, s csak annak alapján merek beszélni.

Az lehetséges, hogy a Kárpát-medence, adottságainál fogva, igen régen olyan hely kellett legyen, ahova szívesen gyűltek a népek, ahol jól élhettek évezredek óta. Ez a gondolat feltevődött több, Nyugaton élő jószándékú, dilettáns őstörténészben, többek között egy dalmát tengerparton élő magyarnak, Magyar Adorjánnak a fejében is, aki fogadkozott amellett, hogy a magyarság mindig itt élt.

– *Én ezt nem ilyen szempontból értettem, hanem valamilyen népeknek csak kellett itt élniük, mert oda mennek, ahol jó élni, nem?*

– De, mindenütt éltek emberek. Magyar Adorján a szememben olyan, mint a *Feszty-körkép* táltosa. Írt magyar mitológiákat stb. Nemrég halt meg. Nyugaton több ilyen jó szándékú „őstörténész" tette le amellett a garast, hogy ez mindig magyar föld volt. Nem volt az.

– *Nincs is értelme így feltenni a kérdést.*

– Na, most a székelység további sorsa, az áttelepítése Biharból mind keletebbre, többé-kevésbé tisztázott. A helynevek alapján stb., de érdekes módon okleveles anyag arra nincs, legalábbis nem került még elő. Az már egyértelmű, hogy nem a monarchia idején települtek oda a székelyek, hanem őslakóknak számítanak. Nézzünk korábbra! Említetted a hitet, a misztériumokat stb. Érdekes eredményre jutottam. Most fog megjelenni a könyvem, tizenkét év után, a középkori Szent László-legendák falfestményeiről. Székelyföldön nagyon gyakoriak, de megvannak a szepesi lándzsások földjén, a Gömörőrök földjén, Burgenlandban és a Muraközben is. Szinte úgy, miként a Kárpátok íve, körbeveszik a történeti Magyarországot.

– *Szent László-legendák?*

– Igen, a kerlési csata. A Szent László-legenda jelenetei majdnem kivétel nélkül visszavezethetők a szkíta időkig. Például az a legvégső jelenet, melyen a király a fejét a lány ölébe hajtja, fegyvereit fölakasztja a fára, majdnem szó szerint megvan a szibériai aranylemezeknél az Ermitázsban, Krisztus születése körüli időkből. Az egész legenda később kapcsolódott Szent László személyéhez. Sokkal korábbi világteremtési mítosz van benne, világosság és sötétség küzdelme. Szent László mindig fehér lovon, ezüstpáncélzatban, szőke hajú „kicsit piros, világos arcú korona a fején", de tulajdonképpen inkább csak sisakféle, mert nem engedte magát megkoronázni, amíg Salamon élt. A kun sötét lovon, sötét kaftánban, sötét hajú, sötét arcú, minden sötét rajta. És ahogy a *Képes Krónika* és Thuróczi is megírja. Szent László a lándzsájával nem tudta elérni a kunt. A Kun nyílzápora nem tudta megsebezni Szent Lászlót. Tehát két sebezhetetlen hős. Később néhány falfestményen Szent László lándzsája

átszúrja a kunt, de azért úgy küzdenek, mint hogyha semmi baj nem lenne. És a küzdelem kettőjük közt fegyvertelen. Ott van a fegyver mindegyiküknél, de nem használják. Egymás torkát, vállát, övét rángatják, és a magyar lány elvágja a kunnak a horgasinát, az Achilles-inát. Ugyanúgy, mint táltos küzdelmeiben a fehér táltos arra kéri a házigazdát, ha neki most bikává kell változnia, jön a fekete bika, és ha úgy látják, hogy ő bajba kerül, akkor üssék a fekete bika horgasinát fejszével, kapával, kaszával, mindennel, ami kezük ügyébe esik. A kunnak a freskókon a szájából láng csap ki, de ez a láng néha ember alakú náluk. Tehát itt is látszik, hogy nem valami köznapi emberről van szó… A legendának egy orosz változatát olvassuk az előbb említett őskrónikában. Szent László Batu kánnal küzd, tehát nem egy névtelen kunnal. És még izgalmasabbá válik a kérdés, ha a vatikáni *Legendárium*nak a magyar szentek életét tárgyaló miniatúráit nézzük. Szent László nem egy névtelen lányt, nem a váradi püspök lányát menti meg, hanem magát Szűz Máriát. Tehát itt kozmikus erőknek az összecsapásáról van szó, amik egy királyhoz, az országvédő Szent Lászlóhoz kapcsolódtak, méltán, és így aztán a keresztény templomoknak a falán megmaradtak, mindig az északi falon – a pogányságnak, az ószövetségnek helye ugyanis itt volt.

– A gelencei templomban is?

– Igen. Ott majdnem az egész sorozat megvan

– Építészek erre azt mondják, azért vannak a freskók az északi falon, mert oda nem nyitottak ablakot.

– A déli fal is tele van freskókkal.

– Itt is a fehér meg a fekete harca, tehát a fehér- és a feketemagyaroké? Ahogy a táltosnál is említette…

– Megállj csak, olyant mondasz, amire nem gondoltam eddig.

– A gonosznak és a jónak az örök harca tulajdonképpen benne van mindenféle vallásban, a kereszténységben is.

– Persze. Érdemes evvel foglalkozni, csak nyilván megfoghatatlan egy ponton túl. Egyébként végigkövethető ez a kettősség a népeknél, éppen az ázsiai népeknél, de biztos, máshol is.

– A kettősségről most személyes megközelítésben. Elmélkedtem magamban erről, Gyula bátyám, és úgy érzem legalábbis, hogy eszerint élt. Ismerjük úgy, mint régészt, a kettős honfoglalás „atyját", ugyanakkor mint aki követte és kutatta az erdélyi képzőművészeti életet: ott is állandóan felbukkan a neve. Állandóan kettősséget éreztem a munkásságában, a képzőművészet, a kritika, a művelő és kritizáló képzőművész, hogy úgy mondjam, és a régész között. Erről mondjon egypár szót…

– Mind a kettőből van diplomám. Egyetemi diplomám van, de a Képzőművészeti Főiskolát is elvégeztem, nagy magyar mesterek vezetésével. Hálás vagyok a sorsnak, hogy Rudnay Gyula, Csók István, Réti István, Lyka Károly voltak a mestereim. Az egyetemen a régészetet végeztem. Tehát ez a kettősség egyúttal reális alapon, úgy értem, hogy diplomával is igazolható. Kolozsvárott '45 után én is mindenes voltam. Kevés magyar értelmiségi volt, én még szín-

padot is terveztem, sőt, színpadot festettem. Más nem volt, aki megfesse. Ott mindent kellett csinálnom, és többek között megkértek arra, hogy tartsak egy előadást a művészetkutatás és a mélylélektan viszonyáról. Mondtam, szívesen, az irodalmat ismertem, hát majd elmondom. Igen ám, de ahogy közeledett az előadás dátuma, gondolkoztam: mi vagyok én, szajkó, hogy azt mondjam el, amit mások kikutattak? De hát akkor mit mondjak? Egyre közeledett az előadás dátuma. Talán egy héttel azelőtt fölbukkant bennem, hogy megvizsgálok egy embert, aki művészetkutató. Ez az ember pont én vagyok, magamat ismerem a legjobban. És akkor derült ki, hogy az édesanyám, aki nagyon kedves asszony volt, lírai alkatú, még festett is. Édesapám a tanító, aki például Posta Bélának, a kolozsvári nagy régészprofesszornak külső munkatársa is volt. Egyikük lírai alkat, a másikuk értelmiségibb beállítottságú volt, és bennem a kettő nem ötvöződött hibátlanul. Hanem hol az egyik, hol a másik élte az életét, mialatt a másik lent, valahol a mélyben morgolódott, vagy elégedetlenkedett, vagy éppen megnyugodott. Tehát tulajdonképpen nem kettősségről van szó, hanem hol az egyik, hol másik szülőm életét éltem.

A két izgalom körülbelül a negyvenes évek végén éppen Kolozsvárott egymásra talált. S azóta azt csinálom, amit éppen csinálok. Most épp a régészetet már nem nagyon művelem, de azért még két nagy feladatom van. Az egyiket átruháztam Benkő Elekre meg Vékony Gáborra; kiváló fiatalok, ők fogják majd megcsinálni. Ez a felgyői honfoglalás kori falu ásatása. A másikat talán én be tudom fejezni. Ez pedig a csákberényi kora-avar temető feldolgozása. A harmadik majd a kettős történelmünk lesz, sajnos ezt nem lesz időm kutatni, pedig gyönyörű feladat. E két történelmünk azért nem független egymástól, mert állandóan hatnak egymásra viseletben, beszédmódban, énekben, mindenben állandóan gazdagítják egymást.

– Azért csak firtatnám még azt a fekete meg fehér színmegnevezést. Hogy most a fekete egészen a gonoszt jelentette mindig? De vajon miért? S valójában a gonosz szerepét töltötték be minden esetben?

– Nem tudom. Csak egyet tudok rá mondani, hogy beszélnek a források fekete- és fehérmagyarról. Kérdés, hogy vajon tényleg voltak-e itt, Magyarország területén. Az biztos, hogy a feketemagyarok voltak. Tudniillik 1009-ből, Szent István alatt valamelyik térítő püspök a királyi udvaron keresztül keleti irányba ment a feketemagyarok megtérítésére. Ez így van az 1009-es adatban. A másikról pedig a fehérvárok vallanak, Székesfehérvár, Gyulafehérvár és Szekszárd is, a szeg, szög az fehéret jelent. És még valami: I. Endréről, akiről a krónika megírja, hogy magas volt, és sötét bőrű, vagy mit tudom én, mi, de jelzője „fehér".

– Holott az Árpádok a feketemagyarok voltak… így gondoljuk…?

– Nem olyan egyszerű ez. Végigmegyek a Hortobágyon… és hát egész más jellegű embereket találok, mint itt… Ez mi? Vagy magas termetű szőke, vagy magas termetű fekete. Ki tudja, hogy hol kereszteződtek az országutak…

– Olyan fantasztikus, ezen csodálkozom. Ma emberek ölik egymást azért, mert más tájszólásban beszélnek… Egy kis nyelvi különbséggel… Annyi hullám söpört, nyelvi hullám is, olda egyiket mássá, annyi vált együvé…

– Na, hát éppen ez az, tudod, a Szent István-intelmekben. Gyenge és törékeny az egynyelvű ország. Mert azok az emberek – a behívott idegenek – kiváló íjkészítők vagy más mesterséget űzők voltak. Aztán a harmadik vagy negyedik, az jó fémműves, jó ötvös, az ötödik jó vasverő stb.

– Nem népi, nemzetiségi ügyek voltak, hanem szakmaiak, hogy úgy mondjam, sokoldalúságra törekedett Szent István.

– Nemzetiségi ügyek a 19. században élesedtek. Hát ez az. Mondjuk, hogy elnyomtuk ezt vagy azt a népet… De nem őket nyomta el a nemességünk, a jobbágyot nyomták el az urak, s a magyar jobbágyot éppen úgy, mint a többit!

– Pontosan. És ha azokhoz az elnyomott jobbágyokhoz visszatérne Wesselényi úr Zsibóra, kezet csókolnának neki.

– Biztos.

– Ő alapította az első román nyelvű iskolát.

– Wesselényit említetted, hadd meséljek róla valamit, amit nyilván nem tudtok, én is csak kerülő úton. Volt egy kiváló magyar nyelvészünk, Mészöly Gedeon. Kolozsvárott ismertem meg, neki föltűnt az, hogy „könnybe lábad a szemem", „könnyben úszik a szemem", tehát a lábad és az úszik ugyanazt jelenti. Hogyan? Elkezdte kutatni, és kiderült, hogy a régi úszásmód nem a vízszintesen, a vízben való fekvés volt, hanem a lábbás, lábbal taposva úsztak. Na és ott említi meg, hogy Wesselényi Miklós 1820-ban vagy mikor, nem tudom már pontosan, arról volt nevezetes, hogy belábolt egy mély tóba, és ott megborotválkozott lábbva.

– Addig a lábával tartotta fönt magát? Fantasztikus, gyönyörű… De hadd említsek mást. Újabban többször felmerült Széchenyi naplójának az a része, ahol világosan megírja, hogy „Petőfi Sándor az én fiam" volt. Az anyja náluk szolgált. Mindenesetre, a szegény kocsmáros ezért vehetett volna kocsmát meg egy mészárszéket.

– Jaj, az isten szerelmére, el ne hidd. És azt se, hogy kikerült volna Szibériába. Egyértelműen kiderült, hogy nem.

– Egyértelműen?

– Persze. És hogy kiástak egy tizennyolc esztendős szegény leánykát.

– Visszatérnék Kolozsvárra. Amikor még ott élt és dolgozott, akkor a régészet hogy állt ott? Kik dolgoztak?

– Ferenczi Pista, Macrea a románok közül, Dajkovics, persze, aztán Kovács Pista bácsi még élt, de nem nagyon járt be. Egy érdekes beszélgetésem volt Dajkoviccsal. Aki hát magyar huszártiszt vagy mi volt, aki úgy beszélt magyarul, mint mi. Egyszer meghívott ebédre, a Szamos mellé egy szállóba.

– A Napocába.

– Csak magyarul beszélt pincérrel, mindenkivel. Na és hát ebédelünk, beszélgetünk, és a kontinuitásra terelte a szót. Pontosan emlékszem, azt mondtam neki: te, Konstantin, hagyd abba az egészet, mert te tudod, hogy én nem hiszek

benne, s én tudom, hogy te sem hiszel benne. S erre mit válaszolt? Ennyit: „Hát öregem, tudod, valahogy így kellett lennie."

– Nos, nekem lehetőségem adódott egy szkopjei szállodaportással egy fél éjszakát románul elbeszélgetni.

– Román volt?

– Az volt, a nemzeti tudat hiányával. Azt hitte, hogy én nagyon jól beszélek, pedig rosszul beszélek románul. Meg volt erről győződve, hogy én a nagy román irodalmi nyelvet beszélem, ezért nyílt meg. S elmondta, hogy neki az apja, a nagyapja mit mondott erről a kérdésről, mert az iskolában nem tanulják… A világ legtermészetesebb dolga, hogy azok a románok, akik ott nagyon gazdagok a Duna körül, ugye, mind innen mentek, szivárogtak föl az évszázadok folyamán, nemcsak Szkopje és Ohrid környékéről, hanem a bolgár részekről is. Elmondta, hogy az iskolában soha nem tanult románul, nem tanították. De pontosan úgy beszélt románul, mint a mi csángóink magyarul, a középkorban megrögzött és közben megfertőzött nyelven.

– Hát, sok jó kérdést végigpásztáztunk.

– Adjon Isten erőt Gyula bátyámnak a gondolatmenet folytatásához.

1992 augusztusában

Farkas Árpád

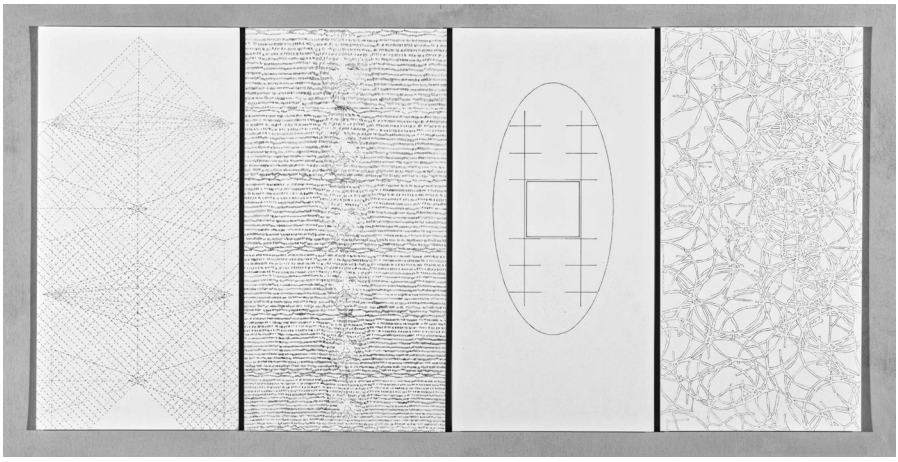

Kohut Ilona: Emeleti szoba 5. (szabadkézi rajz, tus, vegyes méret, 2020)

FARKAS ÁRPÁD (1944) erdélyi magyar író, költő, műfordító. Főbb díjai, kitüntetései: Balassi Bálint-emlékkard (2002), a Magyar Köztársasági Elnök Emlékérme (2006), Babérkoszorú-díj (2016), Kossuth-díj (2018). A Magyar Művészeti Akadémia tagja (2005). Legutóbbi kötete: *Ostorzúgásban ének* (egybegyűjtött versek, 2019).